

דער יידישער טעם-טעם

אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

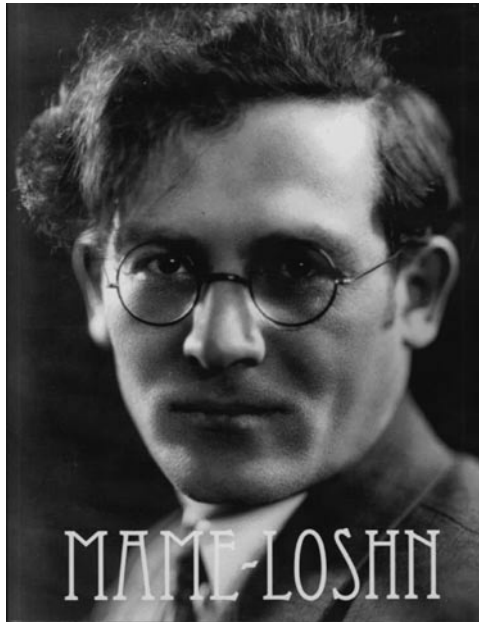
אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער
ייִדיש-צענטער
מעדעם-ביבליאָטעק

אַב תשע"ד/יולי 2014

יאָר 19, נומער 5 (95)

די גוואַלדיקע „אוצרות“¹ פֿון נחום סטוטשקאָוו²

האַט ער זיך פֿאַראַינטערעסירט אין ווערטער, אין לעקסיקאָגראַפֿיע, אַ געביט²⁴ אויף וועלכן ער איז געווען אין גאַנצן אַן אויטאָדידאָקט. נאָך דעם חורבן²⁵ האָט אים אויסגעזען וויכטיק צו טאָן וואָס מעגלעך צו פֿאַראַייביקן²⁶ די ייִדישע שפּראַך, וואָס ער האָט געזען אַז זי גייט באַרג-אַראָפֿ²⁷ אין אַמעריקע. ער האָט שוין געהאַט אַנגעהויבן אַרבעטן אויף זײַן ווערטער-זאַמלונג. די אַרבעט האָט געדויערט 15 יאָר ביז דאָס בוך איז אַרויס אין 1950. אין דער זעלבער צײַט האָט ער געהאַט אַ ראַדיאָ-פּראָגראַם אויף אַט דער טעמע. אַלע זונטיק 12.30 אַ זײַגער, פֿלעגט ער רעדן וועגן ייִדיש, דערקלערן דעם אָפּשטאַם²⁸ פֿון ווערטער און דערציילן אַנעקדאָטן וועגן ייִדישע אויסדרוקן. עטלעכע יאָרן האָט ער אויך מיטגעאַרבעט מיטן פּראָיעקט פֿון גרויסן ייִדישן ווערטערבוך. נאָך

איר קענט אַוודאָי³ דעם אוצר ! וואָס פֿאַר אַן אוצר ? אונדזער ייִדישער אוצר ! דער אוצר⁴ פֿון דער ייִדישער שפּראַך, צונויפֿגעשטעלט⁵ דורך נחום סטוטשקאָוו און אַרויסגעגעבן אין נײַ-יאָרק אין 1950 אונטער דער השגחה פֿון ייִוואָ⁷. דאָס איז אַ „טעזאַרוס“, אַ ריזיקע⁸ זאַמלונג ווערטער און אויסדרוקן⁹, וואָס בלייבט ביז הייַנט צו טאָג אַ נײַטיקער מכשיר¹⁰ פֿאַר יעדערן וואָס וויל שרײַבן אויף ייִדיש און זוכט דאָס פּאַסיקסטע¹¹ וואָרט.

און ווער איז נחום סטוטשקאָוו ? אַ ייִד מיט פֿילצאַליקע טאַלאַנטן, ניט נאָר אַ גלענצנדיקער¹² לעקסיקאָגראַף, נאָר אויך אַן אַקטיאָר, דראַמאַטורג און איבערזעצער (אַ חוץ¹³ ייִדיש, העברעיִש און פּויליש האָט ער זיך אויסגעלערנט רוסיש, דײַטש, פֿראַנצײַזיש און ענגליש). ער איז געבוירן געוואָרן אין אַ פּויליש שטעטל בראַק¹⁴, לאַמזשער געגנט¹⁵, אין

דעם זיך אַרײַנגעוואָרפֿן מיט אַלע כּוחות²⁹ אין רעדאַגירן אַן אוצר פֿון דער העברעיִשער שפּראַך, אוצר השפה העברית³⁰, וואָס איז אַרויס אין 1968, דריי יאָר נאָך זײַן טײַט. טאָ³¹ פֿאַר וואָס רעדן מיר הייַנט וועגן די אַלטע מעשיות³² ? ווייל ס'איז נאָר וואָס אַרויס אין נײַ-יאָרק אַ „נייע מעשה“, אַ בוך, מאַמע-לשון³³, וואָס וואָקסט אַרויס דירעקט פֿון אַט דעם ראַדיאָ-פּראָגראַם. אין 1986 האָט דער מוזיק-פֿאָרשער³⁴ הענרי סאַפּאַזשניק געפֿונען רעקאָרדירונגען פֿון ייִדישע ראַדיאָ-פּראָגראַמען, וואָס מען האָט דיגיטאַליזירט און אַרויסגעגעבן ווי „דער ייִדישער ראַדיאָ-פּראָיעקט“. צווישן אַנדערע זענען געווען סטוטשקאָוו'ס עמיסיעס. דערנאָך האָט די ייִדישע צײַטונג פֿאַרווערטס אין נײַ-יאָרק אַנגעהויבן פּובליקירן די טעקסטן פֿונעם פּראָגראַם, וואָס האָט דערלויבט ייַנגערע לײַענערס צו אַנטדעקן סטוטשקאָוו'ס קלוגשאַפֿט, הומאָר, און זײַן סטיל, אי געלערנט אי³⁵ היימיש³⁶. דאָס איז געוואָרן די באַזע פֿון דעם דאָזיקן בוך,

1893, אויפֿגעצויגן געוואָרן אין וואַרשע, צו 16 יאָר אַנגעהויבן צו שפּילן אויף דער בינע¹⁶ און ביסלעכווייז געוואָרן אַ פּראָפֿעסאָר לערער אַקטיאָר. ער האָט גאַסטראַלירט¹⁷ מיט פֿאַרשיידענע ייִדישע טרופּעס, געשריבן און איבערגעזעצט פּיעסעס (צווישן אַנדערע פֿון מאַליער). אין 1923 איז ער אַוועק אין אַמעריקע מיט ווייב און קינדער און ווייטער געשפּילט אויף דער ייִדישער בינע אין נײַ-יאָרק. ערשט אין 1931 האָט ער געפֿונען זײַן אמת¹⁸ אַרט – אויפֿן ראַדיאָ.

די דרייסיקער יאָרן זענען געווען די גאַלדענע תקופֿה¹⁹ פֿון ייִדישן ראַדיאָ אין אַמעריקע. אין נײַ-יאָרק אַליין האָבן 23 סטאַנציעס טראַנסמיטירט פּראָגראַמען אויף ייִדיש. סטוטשקאָוו האָט געשריבן קאַמישע און דראַמאַטישע פּיעסעס – וואָס האָבן אָפּגעשפּילגלט²⁰ דאָס לעבן פֿון די אימיגראַנטן און וואָס זענען געווען זײַער פּאָפּולער. ער האָט אויך געדאַרפֿט אָנשרײַבן רעקלאַמעס²¹ (אַפֿט מאַל געגראַמטע²²) און דאָס האָט אים צוגעפֿירט צו אַ צווייטן אָספעקט פֿון זײַן שאַפֿן – פֿילאָלאָגיע. ער האָט צונויפֿגעשטעלט אַ גראַמען-לעקסיקאָן²³, אַרויס אין 1931, דעם ערשטן (און איינציקן) אין דער ייִדישער שפּראַך. וואָס ווייטער אַלץ מער

[סוף ז' 8]

1. ... OYTSRES fabuleux trésors/fabulous treasures, *sing.* 2. OYTSER 3. AVADE bien sûr/of course 4. *ici/here* thésaurus 5. rédigé/edited 6. HASHGOKHE supervision 7. YIVO 8. vaste/huge 9. expressions 10. MAKHSHIR outil/tool 11. le plus approprié/most suitable 12. brillant/brilliant 13. AKHU'TS à part/aside from 14. Brok 15. région de/of Lomza 16. scène/stage 17. faisait des tournées/toured 18. E'MESN vrai/real 19. ... TKUFE âge d'or/golden age 20. reflétaient/reflected 21. publicités/commercials 22. rimés/rhymed 23. dictionnaire de rimes/rhyming dictionary 24. domaine/field 25. KHURBN Shoah 26. perpétuer/perpetuate 27. déclin/decline 28. origine/origin 29. KOYKHES forces/strength, *sing.* 30. OYTSAR HASAFA HAIVRIT 31. alors/so 32. MAYSES histoires/stories, *sing.* 33. ...-LOSHN langue maternelle (yiddish)/mother tongue (Yiddish) 34. chercheur/researcher 35. à la fois... et.../both...and... 36. familier/homey

אין די וואקאציעס פֿאַרט מען אַ סך אַרום, צווישן אַנדערע מיט דער באַן. אויף די צוויי זייטן וועט איר געפֿינען אַרטיקלען פֿון לאַנגיאַריקע סטודענטקעס פֿונעם פֿאַריזער יִדיש־צענטער – עלען חדש¹ און דאַריס ענגעל² – אויף דער דאַזיקער טעמע, אינספּירירטע פֿון שלום־עליכמס³ איינבאַן־געשיכטעס.

באַניסטן און אַוויאַניסטן⁵ – אַ דיאַלאָג פֿון עלען חדש

קולטורן בייטן זיך. איר האָט צייט, איר אַנטדעקט די וועלט פֿון אונטן, אויף מענטשלעכער הייך³¹, פֿון דער ערד, נישט פֿון הימל אַראָפּ. עס איז ממשות³², נישט קיין אַבסטראַקציע ווי אַ נסיעה³³ מיטן אַוויאַן. – אָבער אויב איר פֿאַרט מיטן אַוויאַן... – אויב איר פֿאַרט מיטן אַוויאַן, דאַרפֿט איר קודם־כל³⁴ זיך דורכשלאָגן³⁵ איבער עטלעכע זיכערקייט־קאָנטראָלן, די פֿאַליציי איז אומעטום, ווי אין אַ תּפֿיסה³⁶. – אָבער דער אַוויאַן איז מאַדערן... – מאַדערן שמאַדערן³⁷! מען טרייבט אייך³⁸ איבער לאַנגע קאַרידאָרן, איר זייט ווי מיז אין אַ בלאַנדזשערי³⁹. שפּעטער דאַרפֿט איר שעהען לאַנג⁴⁰ אויסוואַרטן. צום סוף⁴¹ זעצט מען אייך אַוועק אין שמאַלע⁴² ערטער, עס איז אַנגעפּאַקט⁴³, אַ שפּילקע⁴⁴ נישט דורכצוואַרפֿן. איר זייט גלייך ווי אין אַ לאַגער⁴⁵! – מיינט איר נישט אַז עס איז אַ שטיקל גוזמא⁴⁶? – נישט קיין גוזמא! מיטן אַוויאַן פֿאַלט איר אַרײַן⁴⁷ אין אונטערגעוואָרפֿנקייט⁴⁸. – אָבער דער אַוויאַן... דעם רעשט פֿונעם שמועס האָט מען נישט געקענט הערן. אַנדערע באַניסטן און אַוויאַניסטן זיינען דערווײַל אַנגעקומען און זיי האָבן זיך אַנגעהויבן צו שפּאַרן⁴⁹. עס איז געוואָרן אַ ליאַרעם⁵⁰, אַ געפּילדער⁵¹, אַ טומל, אַ גערודער, אַ געראַנגל⁵², הַפּלל⁵³ אַן אַלגעמיינער געשלעג⁵⁴. פֿאַרנומען⁵⁵ האָט מען נאָר געהיילישע⁵⁶ געשרייען: באַן! באַן! באַן! אַוויאַן! אַוויאַן! אַוויאַן!

– איר פֿאַרט מיט דער באַן אַדער מיטן אַוויאַן? – מיט דער באַן אַוואַי⁶! איך בין אַ פֿאַרברענטער⁷ באַניסט. – אַ באַניסט? וואָס פֿאַר אַ באַשעפֿעניש⁸ איז דאָס? – ווייסט איר דען נישט אַז די וועלט טיילט זיך⁹ אויף באַניסטן און אַוויאַניסטן? – וואָס הייסט? צי זיינען דאָס פֿאַליטישע פֿאַרטייען? – פֿיל מער ווי פֿאַליטישע פֿאַרטייען! צוויי היפּוכדיקע קוקווינקלען¹⁰, צוויי אפּנים¹¹ צו קוקן אויף דער וועלט, צוויי פּילאָסאָפּיעס, צוויי וועלטבליקן. צי זייט איר צופֿעליק¹² אַן אַוויאַניסט? – איך פֿאַר אי מיט דער באַן, אי¹³ מיטן אַוויאַן. עס ווענדט זיך¹⁴ ווהין איך פֿאַר, ווי לאַנג איז דער מהלך¹⁵. – אוממיגלעך¹⁶: מע דאַרף אויסקלייבן. אַדער באַן, אַדער אַוויאַן. אמת¹⁷, עס קומט פֿאַר¹⁸, אַז מע קען נאָר פֿאַרן מיטן אַוויאַן, חס־שלום¹⁹! אויב מע פֿאַרט אין עק וועלט²⁰ – נישט פֿאַר אייך געדאַכט²¹ – איז ניטאָ קיין ברירה²². אָבער אַבי²³ עס איז יאָ דאָ אַ ברירה, איז ניטאָ וואָס צו קווענקלען זיך²⁴: מע פֿאַרט מיט דער באַן. – דער אַוויאַן האָט דאָך אויך מעלות²⁵. מע פֿליט, מע ווייס נישט וווּ מען איז, מע לאַנדט²⁶, און פּלוצלינג²⁷ גייט מען אַרויס שוין אין אַ גאַנץ אַנדער לאַנד, אונטער אַ גאַנץ אַנדער הימל, אין אַ גאַנץ אַנדער טייל וועלט. עס איז אַ פּישוף²⁸!

– נישטאָ קיין פּישוף, נישטאָ קיין נס²⁹! איר זייט בלויז געפּלויגן צו הויך, איבער די כּמאַרעס³⁰ אַריבער, און האָט גאַרנישט געזען, גלייך ווי איר וואָלט געפֿאַרן מיט פֿאַרבונדענע אויגן. אין באַן זעט איר, ווי די לאַנדשאַפֿט ענדערט זיך ביסלעכווייז, ווי די פֿאַרשיידענע

1. khodosh Hélène Khodoss 2. Doris Engel 3. SHOLEM-ALEYKHEMS de/by Sholem-Aleykhem 4. Contes ferroviaires/Railroad Stories 5. néologismes humoristiques pour "pro-train" et "pro-avion"/humorous coinages for "train lovers" and "plane lovers" 6. AVADE bien sûr/of course 7. ardent 8. créature 9. est divisé/is divided 10. HE'YPEKHDIKE ... points de vue opposés/opposite viewpoints 11. OYFANIM manières/ways, sing. אױפֿן OYFN 12. par hasard/by any chance 13. tant... que/both ... and 14. ça dépend/it depends 15. MEHALEKH distance 16. impossible 17. EMES c'est vrai/it's true 18. il arrive que/it may happen 19. khas-vesholem Dieu préserve!/God forbid! 20. à l'autre bout du monde/to the other end of the world 21. que cela vous soit épargné/may you be spared the like 22. BREYRE choix/choice 23. tant que, du moment que/as long as 24. il n'y a pas à hésiter/no need to hesitate 25. MAYLES avantages/advantages 26. on atterrit/you land 27. soudain/suddenly 28. ... KISHEF c'est magique/magic 29. NES miracle 30. nuages/clouds 31. à hauteur d'homme/on a human scale 32. MAMOSHES c'est réel/reality 33. NESIE voyage/trip 34. KOYDEM-KOL tout d'abord/first of all 35. réussir à franchir/make your way through 36. TFISE prison 37. "shm..." déformation dédaigneuse de "moderne"/deformation of "modern" to express disdain 38. on vous pousse/they herd you 39. labyrinthe/maze 40. SHOEN ... pendant des heures/for hours 41. ... SOF finalement/at last 42. étroits/tight 43. bondé/packed 44. épingle/pin 45. camp 46. ... GUZME un peu exagéré/a bit exaggerated 47. vous tombez dans/fall into 48. dépendance 49. se disputer/argue 50. clameur/clamor 51. vacarme/tumult 52. combat 53. HAKLA'L bref/in short 54. bagarre/fight 55. on entendait/was heard 56. stridents/strident.

אין דער באַן

פֿון דאָריס ענגעל

ווען איך לייען די אינזאך-געשיכטעס¹ פֿון שלום-עליכם², בענק איך נאָך³ די אַמאָליקע צייטן, ווען מען האָט שטענדיק געשמעקט מיט די אַנדערע פּאַסאַזשירן. היינט צו טאָג אין פֿראַנקרייך איז עס אין גאַנצן פֿאַרקערט: קיינער רעדט נישט מיט קיינעם. איך פֿאַר פֿסד⁴ מיט דער באַן פֿון שטראַסבורג קיין פּאַריז און צוריק. וויפֿל ווערטער זאָג איך? אפֿשר⁵ צען אין אַ נסיעה⁶.

וואָס טוען די מענטשן בשעת⁷ דער נסיעה? זיי שלאָפֿן. איך בין אַ מאָל אַריין אין דער באַן וואָס פֿאַרט אָפּ פֿון פּאַריז. מיין שכן⁸, אַ יונגער-מאַן, איז שוין געשלאָפֿן אויף זײַן פּלאַץ. ער האָט זיך נישט אויפֿגעכאַפּט⁹ במשך¹⁰ דער גאַנצער נסיעה. ער האָט אַוועקגעלייגט זײַן בילעט אויף דעם טישל, פֿדײַ¹¹ דער קאַנטראָלאָר זאָל קענען קאַנטראָלירן און אים נישט שטערן. ווען מיר זענען געווען נישט ווייט פֿון שטראַסבורג, האָב איך זיך מיטש

געווען¹², צי איך זאָל אים אפֿשר אויפֿוועקן, ווייל שטראַסבורג איז נישט געווען דער טערמינוס – אָבער ער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿינף מינוט פֿאַרן אַנקומען, גענומען זײַן וואַליזקע¹³ און איז אַוועק, אָן אַ וואָרט. מענטשן קוקן דורכן פֿענצטער, אַנדערע האָבן אַ קעשענע-טעלעפֿאָן¹⁴ אין האַנט, זיי קלינגען אָן צו עמעצן, אָדער זיי שיקן עס-עס-עס¹⁵, אָדער זיי שפּילן. אַנדערע האָבן אַ שוויס-קאַמפּיוטער¹⁶ אויף וועלכן זיי שרייבן טעקסטן, אַרבעטן, שיקן בליצבריוו¹⁷ אָדער קוקן אויף פֿילמען. עטלעכע לערער פֿאַרבעסערן די היימאַרבעט¹⁸ פֿון די תּלמידים¹⁹. עטלעכע פּאַסאַזשירן לייענען צייטונגען, צייטשריפטן אָדער אַפֿילו²⁰ ביכער. איך קויף זיך שטענדיק אַ צייטונג אויף דעם וואַקזאַל²¹, אָבער איך האָב חשק²² צו לייענען די צייטונגען פֿון די אַנדערע – ליידער, דערוועג איך זיך נישט²³ צו לייען²⁴ בײַ זיי די צייטונגען.

איך קען נישט שלאָפֿן און לאַנגווייל זיך²⁵ אַ סך. איך זאָג מיין שכן: „זײַט מיר מוחל²⁶“, איך שטיי אויף און גיי אין דעם רעסטאָראַן-וואַגאָן. איך זאָג דעם סאַרווער²⁷: „אַ קאַווע מיט מילך, ביטע“, ער ענטפֿערט: „מיט צוקער?“, זאָג איך, „ניין“, ער גיט מיר די קאַווע. איך זאָג „אַ דאַנק“, איך טרינק מיין קאַווע, גיי צוריק צו מיין פּלאַץ און זאָג נאָך אַ מאָל: „זײַט מיר מוחל“.

טאָ²⁸ וועמען וועל איך דערציילן מיין באַן-ווייז? איך וועל עס אַנשרייבן:

אַ בחור²⁹ זיצט אַנטקעגן אַ בעל-הבית³⁰, וואָס זעט אויס ווי אַ גיט³¹. די באַן פֿאַרט. פֿרעגט דער בחור דעם מאַן:

– וויפֿל האַלט דער זייגער³²?
דער מאַן ענטפֿערט נישט; דער בחור פֿרעגט אַ צווייט מאַל, און נאָך אַ

מאַל, יענער³³ שוויגט. דענעווירט³⁴, פֿרעגט דער בחור:
– פֿאַר וואָס ענטפֿערט איר מיר נישט?
זאָגט דער מאַן:

– אויב איך זאָג דיר, וויפֿל איז דער זייגער, וועלן מיר אָנהייבן צו שמועסן. דו וועסט מיר זאָגן אַז דו פֿאַרסט קיין וואַרשע³⁵, אַז דו וועסט שטודירן, וווינען בײַ אַ קרובֿ³⁶. איך ווין אין וואַרשע. וואָס קען איך טאָן? איך וועל דיר פֿאַרבעטן³⁷ שבת³⁸ צו מיר אין שטובֿ³⁹. דו וועסט קומען אין מיין דירה⁴⁰, וועסט זיך באַקענען מיט מיין שיינער טאַכטער, דו וועסט זי ליב קריגן, זי וועט דיר ליב קריגן און איר וועט חתונה האָבן⁴¹. און איך וויל נישט, אַז מיין טאַכטער זאָל חתונה האָבן מיט אַ מאַן, וואָס פֿאַרמאָגט⁴² אַפֿילו קיין זייגער⁴³ נישט!

3

1. Contes ferroviaires/Railroad Stories 2. SHOLEM-ALEYKHEM 3. j'ai la nostalgie de/I yearn for 4. KESEYDER continuellement/continually 5. EFSHER peut-être/maybe 6. NESIE trajet/trip 7. BESHA's pendant/during 8. shokhn voisin/neighbor 9. ne s'est pas réveillé/didn't wake up 10. BEMESHEKH au cours de/during 11. KEDE'Y pour que/so that 12. MEYASHEV ... j'ai réfléchi/thought it over 13. valise 14. téléphone portable/cell phone 15. SMS/text messages 16. ordinateur portable/laptop 17. e-mails 18. devoirs/homework 19. TALMIDIM élèves/pupils 20. AFILE même/even 21. gare/station 22. kheyshek envie/desire 23. je n'ose pas/I don't dare 24. emprunter/borrow 25. je m'ennuie/get bored 26. ... MOYKHL pardon/excuse me 27. serveur/waiter 28. alors/so 29. BOKHER jeune homme/young man 30. BALEBO's ici Monsieur/here gentleman 31. NOGID riche/rich 32. quelle heure est-il/what time is it 33. l'autre/the other man 34. énervé/irritated 35. Varsovie/Warsaw 36. KOREV parent/relative 37. inviter/invite 38. SHABES Shabbat 39. chez moi/at home 40. DIRE appartement/apartment 41. kha'sENE ... vous marier/get married 42. ne possède pas/doesn't own 43. montre/watch.

פיט סיגער¹ – לזכרון²

פֿון רובי מאַנעט

אין יאָנואַר 2014 איז דער באַרימטער אַמעריקאַנער פֿאָלקזינגער און געזעלשאַפֿטלעכער טוער³, פיט סיגער, אַוועק פֿון דער וועלט אין עלטער פֿון 94 יאָר און די וועלט איז געוואָרן אַרעמע.

פיט סיגער איז געווען אַ מענטש פֿון אַ זעלטענעם⁴ שניט⁵, איינער וואָס האָט געלעבט זײַן לעבן ווי ער האָט פֿאַרשטאַנען, אָן קאַמפּראָמיסן. פֿאַר עטלעכע דורות⁶ אַמעריקאַנער (און פֿאַר אַ סך מענטשן איבער דער וועלט) איז ער געווען אַ סימבאָל און אַ מאָדעל (אויף זײַנע לעצטע קאַנצערטן פֿלעגן באַבעס און זײַדעס ברענגען די אייניקלעך זײ צו ווייזן דעם העלד פֿון זײַערע יונגע יאָרן). ער איז געווען אַ מוזיקער, אַ פֿאָלקזינגער, דער עיקר⁷ פֿון אַמעריקאַנער לידער. נאָר ער פֿלעגט אויך פֿאַרשן⁸ און זינגען מוזיק פֿון דער גאַנצער וועלט – אַלטע באַלאַדעס, לידער פֿון אַרבעט און קאַמף, קינדערלידער און פּראָטעסט-לידער. שפעטער האָט ער געשריבן אייגענע קאַמפּאָזיציעס. איינע פֿון די באַרימטסטע איז „צו אַלץ איז דאָ אַ צײַט“⁹ (באַזירט אויף קהלת¹⁰, זעט ז' 7) ; אַן אַנדערע איז „ווי זענען די בלומען אַוועק“¹¹ וואָס עס האָבן דערנאָך געזונגען אַזעלכע פֿאַרשיידענע אַרטיסטן ווי מאַרלענע דיטריך און נײַאָ סימאָן.

סיגער איז געבוירן געוואָרן אין 1919 אין אַן אַלטער אַמעריקאַנער משפּחה¹² פֿון מוזיקערס און אינטעליגענטן. אָבער ער איז פֿרי אַוועק פֿון יענע קרייזן, אַרומגעוואַנדערט איבער „טיף אַמעריקע“, זיך באַקענט מיט מוזיקער אין די שטעטלעך און דערפֿלעך¹³, און זיך אויסגעלערנט שפּילן דעם 5-סטרוניקן באַנדזשאַ¹⁴, וואָס איז געבליבן אַלע יאָרן זײַן באַליבטער¹⁵ אינסטרומענט. ער איז אויך אַריין אין לינקע קרייזן און געזונגען פֿאַר „יוניאָנס“ (סינדיקאַטן, הייסט עס), פֿאַר קינדער-קאָלאָניעס, ווי אויך אין „סאַלונס“ (שענקען¹⁶, הייסט עס)... חתונה געהאַט¹⁷ האָט ער אין 1943 און געדינט¹⁸ אין דער אַרמיי, אין דער פּאַציפּיק-זאָנע, ביז 1944. אַ פֿאַר יאָר שפעטער זיך באַזעצט אויפֿן דאָרף אין צפֿון¹⁹ פֿון שטאַט²⁰ נײַ-יאָרק (מער קיין מאָל ניט געוויינט אין קיין גרויסער שטאָט) און מיט די אייגענע הענט (און די הענט פֿון פֿריינד און נאָענטע) זיך אויפֿגעבויט אַ הויז. דאָרטן האָט די משפּחה געלעבט, מיט זײַערע דריי קינדער און שפעטער עטלעכע אייניקלעך ביזן טויט – זײַן ווייב טאַשי איז געשטאַרבן אין 2013 און ער אַ האַלב יאָר שפעטער. אין 1950 האָט ער צונויפֿגעשטעלט אַ קוואַרטעט „די וועבערס“²¹, אַ נאָמען וואָס דערמאָנט אין מלאַכה²² אָבער וואָס האָט אויך אַ ראַמאַנטישן טעם²³ פֿון אויסוועבן חלומות²⁴, אַדער אויסוועבן לידער... איין פּלאַטע²⁵ וואָס זײ האָבן דעמאָלט אַרויסגעגעבן האָט געהייסן „צאנה צאנה“²⁶, אַ פּאָפּולער ליד פֿון ישׂראל²⁷, געזונגען אין ענגליש מיט אַ רעפֿרען אין עברית²⁸ – איז דאָס ליד, אין גאַנצן אומדערוואַרט²⁹, געוואָרן אַ

שלאַגער³⁰ ! אַנדערע לידער זײַערע האָבן אויך געהאַט דערפֿאָלג, ביז 1953, ווען אַמעריקע איז אַריין אין אַ פּעריאָד פֿון רעאַקציע, מיט אַן אַנטי-קאָמוניסטישער אינקוויזיציע אַנגעפירט דורכן סענאַטאָר מאַקאַרטי. דער „קאַמיטעט פֿאַר אַנטי-אַמעריקאַנער אַקטיוויטעטן“ האָט אויסגעפֿרעגט³¹ טויזנטער עדות³², און פיט סיגער צווישן זיי. ער איז איינער פֿון די זעלטענע וואָס האָט ניט געענטפֿערט אויף דעם קאַמיטעט פֿראַגעס, זיך פֿאַררופֿנדיק³³ אויפֿן רעכט³⁴ אויפֿן פֿרייען וואָרט און פֿרייע קאַנטאַקטן. מע האָט אים פֿאַרמישפט³⁵ אויף איין יאָר תּכּיסה³⁶ (שפעטער אַנולירט), און די „שוואַרצע ליסטע“ האָט אים פֿאַרווערט³⁷ צו אַרבעטן. נאָר צײַטן ביטן זיך. ביסלעכווייז האָט דער פּאָליטישער קלימאַט זיך געענדערט. מאַקאַרטי איז געשטאַרבן אין 1957 און מיט די 60ער יאָרן איז אויפֿגעקומען אַ נײַער צײַטגימיסט. דאָס זענען געווען די יאָרן פֿון אַלע קאַמפֿן – פֿאַר גליכהייט צווישן ווייסע און שוואַרצע, פֿאַר בירגערעכט, פֿרויענרעכט, און קעגן דער מלחמה³⁸ אין וויעטנאַם. סיגער איז געווען אויף אַלע פֿראַגטן, געזונגען אויף אַלע פֿאַרזאַמלונגען, מאַרשירט אויף אַלע פּראָטעסטן. זײַן לעצטער גרויסער קאַמף איז געווען די עקאָלאָגיע, בִּפֿרט³⁹ דאָס אויסרייניקן דעם טײַך⁴⁰ האַדסאָן, וואָס איז געוואָרן שטאַרק באַשמוציקט⁴¹ אין די לעצטע יאָרן און וואָס אויף זײַנע ברעגן⁴² איז געווען זײַן היים. ער האָט געשאַפֿן אַ געזעלשאַפֿט⁴³, צונויפֿגעקליבן געלט צו בויען אַ זעגליש⁴⁴ און איז געפֿאַרן איבערן טײַך, אַראַגאַזירט קאַנצערטן און אַנדערע אונטערנעמונגען⁴⁵.

מען האָט אים אַפֿט מאָל באַשולדיקט⁴⁶ אין נאַווקייט, אינעם גלויבן אַז מיט זינגען קען מען איבערמאַכן⁴⁷ די וועלט. זעט אויס אַז ער האָט טאַקע⁴⁸ געגלייבט אַז פּראָטעסט קען ווירקן⁴⁹, אַז יעדער מענטש קען, אויב ניט איבערמאַכן די וועלט, כאַטש⁵⁰ העלפֿן עפעס ביטן.

פיט סיגער איז געווען אַן אינספּיראַציע פֿאַר אַלע מוזיקערס וואָס האָבן ווען עס איז⁵¹ געהאַט צו טאָן מיט פֿאָלקמוזיק. איינע פֿון זיי איז די ישׂראלדיקע⁵² זינגערין חווה אַלבערשטיין⁵³. זי איז געווען 14 יאָר אַלט ווען סיגער איז געקומען זינגען אין ישׂראל. זי האָט שוין דעמאָלט

[סוף אויף ז' 8]

1. Pete Seeger 2. LEZIKORN en souvenir/in memory 3. militant/activist 4. rare 5. ici sortel/here kind 6. DOYRES générations, sing. DOR 7. ... IKER surtout/mainly 8. rechercher/research 9. "To everything there is a season" 10. KOYELES Ecclésiaste/Ecclesiastes 11. "Where have all the flowers gone?" 12. MISHPOKHE famille/family 13. à la campagne/in the country 14. banjo à 5 cordes/5-string banjo 15. de choix/favorite 16. bars 17. kha'sENE ... il s'est marié/married 18. a servi/served 19. TSOEN nord/north 20. état (fédéral)/state 21. The Weavers 22. MELOKHE métier/a trade 23. TAM parfum/flavor 24. ... kHALOYMES tisser des rêves/weaving dreams 25. disque/record 26. "Tsenā tse-na" 27. YISROEL Israël 28. IVRIT hébreu moderne/Hebrew 29. de façon inattendue/unexpectedly 30. tube/hit 31. interrogé/interrogated 32. EYDES témoins/witnesses 33. se réclamant de/invoicing 34. droit/right 35. FARMISHPET condamné/sentenced 36. TFISE prison 37. interdit/prohibited 38. MILKHOME guerre/war 39. BIFRA'T en particulier/in particular 40. fleuve/river 41. pollué/polluted 42. rives/banks 43. association 44. voilier/sailboat 45. événements/events 46. accusé/accused 47. changer/change 48. vraiment/really 49. agir/have an effect 50. du moins/at least 51. à un moment ou un autre/ever 52. YISRO'ELDIKE israélienne/Israeli 53. kHAVE Alberstein

אונדזערע לייענערס באַקלאַגן זיך אַ מאָל אַז עס איז דאָ ווייניק שפּילן פֿאַר אַוואַנסירטע תּלמידים! דרוקן מיר אָפּ אַ שפּיל וואָס עס האָט אונדז צוגעשיקט שמעון נויבערג,² פּראָפּעסאָר פֿון אַלט־ייִדיש אויף דעם אוניווערסיטעט אין טריר³ (דייטשלאַנד) און ליבהאַבער פֿון אַנאַגראַמען.

אַנאַגראַמען־שפּיל פֿאַר קענערס

שמעוןס⁴ שמועסן

פֿון שמעון נויבערג

אַז מע פּאַראַדירט אַ ליד, איז גוט צו נעמען זייער אַ באַקאַנט ליד, ווייל כאַטש⁵ די פּאַראַדיע היט אָפּ די מוזיק פֿון אַריגינאַל, איז זי אָן אים נאָר אַ האַלבע זאַך... אַז מע וויל זיך שפּילן מיט לידער איז געוויינטלעך פּאַרקערט גוט, אַז דאָס ליד זאָל ניט זיין באַקאַנט די שפּילערס. אַזוי למשל⁶ איז „טרעף אַ גראַם“⁷ אַ גוטע מעגלעכקייט צו געבן אַ תּיקון⁸ בענד⁹ פּאַעזיע וואָס מע נעמט זעלטן אין האַנט... אויך ביי דער פֿאַלגנדיקער שפּיל איז גוט, איר זאָלט ניט קענען פֿון פֿריער דאָס ליד – „האַפּענונג און שרעק“¹⁰ פֿון בינעם העלער¹¹ (פֿונעם באַנד קלאַרקייט, וואַרשע, 1957, זייט 117¹²). אין יעדער שורה¹³ האָט מען (אין דורכשניט¹⁴) אַנדערטהאַלבן וואַרט¹⁵ פֿאַרביטן¹⁶ אויף אַן אַנאַגראַם. אין גאַנצן זענען דאָס 18 (ח"י¹⁷) ווערטער. לייענט דאָס ליד און פּרוּווט דערקענען און פֿאַרריכטן¹⁸ די צעמישטע ווערטער. דעם „א“ קענט איר פֿאַרבּיטן אויף „אַ“ און „אַ“, דעם „ן“ אויף „נ“.

האַפּענונג און שרעק

דער פֿירלינג פּוילט. אַדורך איז שוין פּאַליר – און אויף דער ערד איז צאָל נאָך פּוסט¹⁹ און שילט.

פֿון צווייגן פּיקט זיך²⁰ רעשט דער יערונג רינג. די אויגן זענען נאָך געווענדט²¹ אַהין – צום ווייטן האַריזאָנט אין ראַג און בלאַץ²² – די ערשטע שוואַלב²³ פֿון דראָט איז נאָך שאַטין.

צי האָט זי שניט פֿאַרלענקט²⁴ פֿון דראַנג וועג? און פֿראַש האָט אַ שפּאַרבער²⁵ אין געיעג²⁶ איר האַלדז געעפּנט און איר בליי פֿאַרציקט²⁷? און אפּשר²⁸ האָט אַ נאַכטפֿראַסט זי דערשטיקט?

דער פֿירלינג לויפּט. ער איז שוין באַלד קאַווע. אַ מאַדערן פֿירלינג : האַפּענונג און קערש.

מיי 1956

[ענטפֿער אויף ז' 8]

5

1. TALMIDIM étudiants/students 2. SHIMEN Simon Neuberg 3. Trèves/Trier 4. SHIMENS de Shimen/Shimen's (Neuberg) 5. bien que/al-though 6. LEMOSHL par exemple/for example 7. Devine la rime/Find a rhyme 8. ... TIKN rendre justice à/do justice to the memory of 9. volumes, sing. באַנד 10. "Espoir et Crainte"/"Hope and Fear" 11. Binem Heller (1908-1998) 12. trouvez l'original sur/find the original at : <http://www.archive.org/stream/nybc207319#page/n118/mode/2up> 13. shURE vers/line 14. en moyenne/on average 15. un mot et demi/one and a half words 16. changé/changed 17. khAY traditionnellement, les caractères hébraïques correspondent à des nombres ; 18 (= "khay" = "vivant") est un nombre considéré comme porte-bonheur/traditionally, each Hebrew character corresponds to a number; 18 (= "khay" = "living") is considered a lucky number 18. corriger/correct 19. vide/empty 20. écloT/buds, grows 21. dirigés/turned 22. bleu/blue 23. hirondelle/swallow 24. dévié/deviated 25. épervier/hawk 26. poursuite/chase 27. fאַרציקט dévoré/devoured 28. EFsher peut-être/perhaps.

מיטן וואָרט צייט קען מען אויך שאַפֿן אַדיעקטיוון, אַדווערבן און צונויפֿגעשטעלטע³ ווערטער : צייטיק = ריף³⁷ ; עס קען זיין ממש³⁸, ווי „די ווינטרויבן³⁹ ווערן צייטיק“, אָדער פֿיגוראַטיוו, ווי „זיינע פֿלענער⁴⁰ זיינען געוואָרן צייטיק“.

גלייכצייטיק = אין דער זעלבער צייט.

צייטווייליק = פֿראַוויזאָריש, אויף אַ געוויסער צייט, ניט שטענדיק. ווי אַ צייטווייליקע אויסשטעלונג⁴¹ אין אַ מוזיי (אין קעגנטייל צו דער שטענדיקער⁴² אויסשטעלונג).

אַ מאָלצייט⁴³ עסט מען געוויינטלעך דריי מאָל אַ טאָג, די צייטונג לייענט מען איין מאָל אַ טאָג, און אַ צייטשריפֿט⁴⁴ – פֿון מאָל צו מאָל. אַ סטודענט אָדער אַ געשעפֿטסמאַן האָט אַפֿט אַ צייטפֿלאַך⁴⁵, און יעדע עפֿאַכע האָט זיך איר צייטגיסט⁴⁶. די יאָרן רעכנט מען לויט אַ צייט־רעכענונג⁴⁷ : צום ביישפּיל לויט דער ייִדישער צייט־רעכענונג, לויט דער מוזולמענישער צייט־רעכענונג אָדער לויט דער גרעגאָריאַנישער (אַלגעמיינער⁴⁸) צייט־רעכענונג. הייאָר אַ שטייגער⁴⁹ איז 2014 לויט דער אַלגעמיינער צייט־רעכענונג און 5774 לויט דער ייִדישער צייט־רעכענונג.

מיר ווינטשן אַלעמען גוטע וואַקאַציעס און איר זאָלט געפֿינען גענוג צייט צו טאָן אַלץ וואָס איר ווילט !

די צייט לויפֿט און אונדזער טעמטע־נומער, נעבעך¹, קריכט². אַינלן מיר זיך³ שטאַרק נאַכצוויאַגן⁴ די צייט. טאָ⁵ וואָס איז אינטערעסאַנט צו זאָגן וועגן דער צייט, אַחוץ⁶ אַז זי לויפֿט שטענדיק און לאַזט זיך ניט כאַפֿן ? ערשטנס, אַ פֿאַר ווערבן : מע קען פֿאַרברענגען צייט⁷, פֿאַרטרייבן⁸ צייט, פֿאַרשפֿאַרן⁹ צייט אָדער (און דאָס איז טאַקע אַ שאַד¹⁰) פֿטורן¹¹ צייט. מע קען אויך נעמען זיך צייט¹², וואָס אַ סך מענטשן געפֿינען ניט גענוג צייט דאָס צו טאָן.

צווייטנס : אַ פֿאַר באַמערקונגען¹³ וועגן פֿרעפֿאַזיעס : ער איז אַנגעקומען צו דער צייט = פֿונקט¹⁴ אין דעם ריכטיקן מאָמענט. איך וויל בעסער אַנקומען אין פֿליפֿאַרט¹⁵ פֿאַר דער צייט = פֿריער פֿון דער שעה¹⁶ וואָס איז אַנגעגעבן. און אויב מע קומט נאָך דער צייט = צו שפעט, פֿאַרשפעטיקט, פֿאַרפֿאַלן¹⁷, דער אַוויאָן איז אַוועק. עס וועט זיך פֿאַרבעסערן מיט דער צייט = אין פֿאַרלויף¹⁸ פֿון די יאָרן, פֿריער צי שפעטער.

בני צייטנס = אינעם ריכטיקן מאָמענט, ווען עס איז נאָך דאָ צייט, איידער עס ווערט צו שפעט.

אַבער : „זי איז אויף דער צייט¹⁹“ ווערט געזאָגט וועגן אַ פֿרוי וואָס שוואַנגערט²⁰, ווען זי איז גרייט צו געבוירן דאָס קינד.

מע טאָר אויך ניט פֿאַרמישן די צוויי אויסדרוקן : די צייט פֿון יאָר²¹ און די/דער יאָרצייט²². די פֿיר צייטן פֿון יאָר זיינען זומער, ווינטער, האַרבסט און פֿרילינג. ס'איז אויך דאָ אַ וואָרט „סעזאָן“, דאָס מיינט אַבער ניט אַ טייל פֿונעם נאַטור־יאָר, נאָר פֿונעם קאָמערציעלן יאָר, דעם אַרויף־און־אַראָפֿ פֿון מיסחר²³, ווי „דער הויכער סעזאָן“, דער „ניטל־סעזאָן“... מע רעדט אויך וועגן קולטור־סעזאָן, טעאַטער־סעזאָן, און אַזוי ווינטער. אַ יאָרצייט איז דער טאָג ווען מע מערקט אָפֿ²⁵ דעם אַנדענק²⁶ פֿון אַ גאַנצען געשטאַרבענעם. „איך האָב יאָרצייט נאָכן טאָטן“ מיינט אַז איך דאַרף גיין זאָגן קדיש²⁷ אין שול²⁸ און צינדן יאָרצייטליכט²⁹ אין זיין אַנדענק.

פֿאַר צייטנס = אין די אַמאָליקע צייטן, מיט לאַנגע יאָרן צוריק. ווען מע וויל אונטערשרייבן³⁰ אַז עפעס איז גאָר גאָר אַלט קען מען זאָגן „דאָס איז פֿון מלך סאַביעסקיס צייטן³¹“, פֿון תּרַחַס צייטן³² אָדער אַפֿילו³³ פֿון אָדָם הראשונים צייטן³⁴. די צייט ווען משיח³⁵ וועט קומען (לויט דער ייִדישער טראַדיציע) רופֿט מען משיחַס צייטן.

שפּריכווערטער¹

- די צייט מאַכט גרוי די פּאה? און בניט די דעה³.
- מיט דער צייט לערנט מען אַ בער⁴ אויך אויס טאַנצן.
- די צייט איז דער בעסטער דאָקטער.
- די צייט איז דער רבי⁵. [= מע לערנט זיך פֿון דער דערפֿאַרונג⁶].
- בעסער שלעכטע סחורה⁷ אין אַ גוטער צייט איידער גוטע סחורה אין אַ שלעכטער צייט.
- איך האָב קיין צייט ניט... זיך גיכער ! (הומאַריסטיש ; ווען עס איז נישטאָ קיין צייט וויל מען אַז אַפֿילו⁸ דאָס זיצן זאָל זיין גיכער⁹).

1. proverbes/proverbs 2. PEYE papillotte/sidecurl 3. DEYE opinion 4. ours/bear 5. REBE maître/schoolmaster 6. expérience 7. SKHOYRE marchandises/goods 8. AFILE même/even.

1. le pauvre/poor thing 2. se traîne/is crawling 3. nous nous dépêchons/we are hurrying 4. rattraper/run after 5. alors/so 6. AKHU'ts sauf/except 7. passer le temps/spend time 8. faire passer/pass 9. économiser/save 10. vraiment dommage/really a shame 11. PA'TERN gaspiller/waste 12. prendre son temps/take your time 13. observations 14. exactement/exactly 15. aéroport/airport 16. sho heure/hour 17. tant pis/too bad 18. au cours de/in the course of 19. près d'accoucher/about to give birth 20. est enceinte/is pregnant 21. saison/season 22. anniversaire d'un décès/anniversary of a death 23. MISKHER commerce/business 24. Noël/Christmas 25. marque/marks 26. souvenir/memory 27. KADISH prière pour le défunt/mourner's prayer 28. synagogue 29. bougie pour le défunt/candle in honor of the dead 30. souligner/emphasize 31. MELEKH ... du temps du roi Sobieski (1629-1696)/from King Sobieski's (1629-1696) time 32. TEREKHS ... du temps de Terah (père d'Abraham)/from Terah's (Abraham's father's) time 33. AFILE même/even 34. ODEM-HARISHNS ... du temps d'Adam/from Adam's time 35. MESHIEKH le Messie/Messiah 36. composés/compound 37. mûr/ripe 38. MAMESH littéralement/literally 39. raisins/grapes 40. projets/plans 41. exposition temporaire/temporary exhibition 42. permanent 43. repas/meal 44. périodique/periodical 45. emploi du temps/schedule 46. esprit du temps/spirit of the time 47. chronologie/chronological system 48. commun/common 49. par exemple/for example.

אויף אַלץ איז דאָ אַ שעה...!

אייןער פֿון די שענסטע (און די באַרימטסטע) פֿילאָסאָפֿישע און פּאָעטישע אַרזינקלערן² אין דעם ענין³ „צייט“ (זעט ז' 6) קומט פֿון תנ"ך,⁴ פֿונעם ספֿר קהלת⁵. לויט⁶ דער טראַדיציע איז דער דאָזיקער ספֿר אָנגעשריבן געוואָרן פֿון שלמה המלך⁷. ער איז געווען, ווי אַלע ווייסן, גאָר אַ קלוגער און אַ שעפֿערישער⁸. אין זיין יוגנט זאָל ער האָבן אָנגעשריבן⁹ דאָס פרעכטיקע ליבעליד שיר־השירים¹⁰, דערנאָך, אין זינע ריפֿע¹¹ יאָרן – דעם ספֿר מישל¹², פֿול מיט שכל¹³ און גוטע עצות¹⁴, און אויף דער עלטער¹⁵, ווען ער איז געוואָרן אַ ביסל פעסימיסטישער, האָט ער – אזוי זאָגט מען – אָנגעשריבן דעם ספֿר קהלת. לויט די וויסנשאַפֿטלער¹⁶ אָבער שטאַמט דאָס ווערק פֿון אַ שפעטערער תקופֿה¹⁷, מן־הסתם¹⁸ פֿון דריטן יאָרהונדערט פֿאַר דער אַלגעמיינער צייט־רעכענונג¹⁹. דאָס איז געווען די העלעניסטישע עפּאָכע און ייִדן זענען באַאָנפֿלוסט געוואָרן פֿון דער גריכישער פֿילאָסאָפֿיע. ביז היינט צו טאָג אינספּירירט קהלת דענקער און קינסטלער. אין די זעכציקער יאָרן האָט דער באַוויסטער אַמעריקאַנער זינגער פּיט סיגער (זעט ז' 4) געמאַכט פֿון די דאָזיקע פּסוקים²⁰ אַ ליד אויף ענגליש וואָס האָט געהאַט אַ גרויסן דערפֿאַלג אויף דער גאַנצער וועלט.

קהלת ג'²¹

אויף אַלץ איז דאָ אַ שעה, און אַ צייט פֿאַר
איטלעכער²² זאָך אונטערן הימל.
אַ צייט געבאָרן צו ווערן,
און אַ צייט צו שטאַרבן ;
אַ צייט צו פֿלאַנצן²³
און אַ צייט אויסצורייסן דאָס געפֿלאַנצטע.
אַ צייט צו הרגען²⁴,
און אַ צייט צו היילן²⁵ ;
אַ צייט צו ברעכן,
און אַ צייט צו בויען.

אַ צייט צו וויינען,
און אַ צייט צו לאַכן ;
אַ צייט צו קלאַגן²⁶,
און אַ צייט צו טאַנצן.
אַ צייט אַוועקצוואַרפֿן שטיינער,
און אַ צייט אויפֿצוקלייבן²⁷ שטיינער.
אַ צייט צו האַלדזן²⁸,
און אַ צייט צו דערווייטערן²⁹ פֿון האַלדזן.
אַ צייט צו זוכן,
און אַ צייט אָנצווערן³⁰ ;

אַ צייט צו היטן³¹,
און אַ צייט אַוועקצוואַרפֿן.
אַ צייט צו רייסן,
און אַ צייט צו נייען ;
אַ צייט צו שוויגן,
און אַ צייט צו רעדן.
אַ צייט ליב צו האָבן,
און אַ צייט פֿיינט צו האָבן ;
אַ צייט פֿאַר מלחמה³²,
און אַ צייט פֿאַר שלום³³.

1. sho heure, *ici temps/hour, here time* 2. contemplations 3. INYEN sujet/subject 4. TANA'Kh Bible hébraïque/Hebrew Bible 5. SEYFER KOYELES Livre de L'Éclésiaste/Book of Ecclesiastes 6. selon/according to 7. shLOYME HAMEYLEKH le roi Salomon/King Solomon 8. créatif/creative 9. il aurait écrit/he is said to have written 10. shIR HASHIRIM Cantique des cantiques/Song of Songs 11. matures/mature 12. SEYFER MISHLE Livre des Proverbes/Book of Proverbs 13. SEYKHL bon sens/common sense 14. EYTSSES conseils/advise 15. dans ses vieux jours/in his old age 16. scientifiques/scientists 17. TKUFE époque/period 18. MIN(H)ASTA'M probablement/probably 19. IIIème s. avant l'ère commune/3rd c. before C.E. 20. PSUKIM versets/verses, *POSEK פסוק* 21. KOYELES GIML Ecclésiaste 3/Ecclesiastes 3 22. chaque/every 23. planter/plant 24. HARGEN tuer/kill 25. guérir/heal 26. se lamenter/mourn 27. ramasser/gather 28. étreindre/embrace 29. s'éloigner/refrain 30. perdre/lose 31. garder/keep 32. MILKHOME guerre/war 33. SHOLEM paix/peace.

צונויפֿגעשטעלט דורך דעם יונגן ייִדישיסט און פֿארשער לייזער בורקא, אַרויסגעגעבן דורך דעם פֿאַרווערטס. אַ פֿאַר הונדערט אַרטיקלען דערקלערן אַזעלכע ווערטער און ווערטלעך ווי „פֿון דער העלער הויט“, „אַ צדיק³⁷ אין פעלין“, „פֿריש, געזונט און משוגע³⁸...“

אַנגעהויבן צו שפּילן מוזיק און ווען זי האָט אים געזען אויף דער בינע⁵⁴ מיט אינסטרומענטן אויף די אַקסלען⁵⁵, „איז עס געווען – זאָגט זי – איינע פֿון מיניע שטאַרקסטע איבערלעבונגען; איך האָב געטראַכט – אָט דאָס וויל איך טאָן.“ פּיט סיגער איז ניט געווען קיין ייִד. ער זאָגט אַז איידער ער איז געקומען אין דער שטאָט⁵⁶ ניו־יאָרק האָט ער ניט געקענט קיין ייִדן און פּמעט⁵⁷ גאַרניט געוויסט וועגן ייִדישקייט. אָבער אין זײַן מוזיקאַלישער און אויך פּאָליטישער וועלט האָט ער זיך באַקענט מיט אַ סך ייִדן און געהאַט מיט זיי נאָענטע פֿאַרבינדונגען⁵⁸. ער פֿלעגט זינגען אויף אַלע שפּראַכן, די וואָס ער האָט (אַ ביסל) געקענט און די וואָס ער אין גאַנצן ניט געקענט (ווי די אַפֿריקאַנער אַדער אַזיאַטישע שפּראַכן). נאָר אַלע האָט ער אַרויסגערעדט⁵⁹ מיטן זעלבן (טיף אַמעריקאַנער) אַקצענט! ער האָט געזונגען אויף העברעיִש – אַחוץ⁶⁰ דעם באַרימטן „צאנה צאנה“, האָט ער געזונגען „הנה מה טוב“⁶¹ אין אַ שיינעם דועט מיט טעאַדאָר ביקל. אויף ייִדיש האָט

אַט האָט איר איין ביישפּיל: פֿאַר וואָס, זאָגט סטוטשקאָוו, זאָל מען ניצן טרוקענע ווערטער ווי „ס'איז געווען אַן אַקצידענט“, ווען מע קען זאָגן „אוי אַ בראַך³⁹! ס'איז געשען אַן אומגליק, אַ צרה⁴⁰, אַן אַנשיקעניש⁴¹, אַן אויסגאַס⁴², אַ גזר מינ־השמים⁴³...“ אָט, דאָס האָט אַ טעם⁴⁴! קוקט אַרײַן אין בוך – איר וועט הנאה האָבן⁴⁵.

- שורה 1: פּוילט – לויפֿט; פּאָליר² – אַפּריל
- שורה 2: צאָל – אַלץ; שילט³ – שטיל
- שורה 3: רעשט⁴ – ערשט; יערונג⁵ – יונגער; רינג – גרין
- שורה 5: ראָג – גראָ⁷ (נישט „גאַר“)
- שורה 6: דראָט⁸ – דאָרט; שאַטין⁹ – נישטאַ
- שורה 7: שניט¹⁰ – נישט; דראַנג¹¹ – גראַדן¹²
- שורה 8: פּראָש¹³ – אפֿשר¹⁴
- שורה 9: בלייב¹⁵ – לייב
- שורה 11: קאווע – אַוועק
- שורה 12: מאַדערן – מאַדנער; פּירלינג¹⁶ – פּירלינג; קערש¹⁷ – שרעק

- 1. shure ligne, vers/line 2. le brillant, le poli/brilliance 3. maudit/curses 4. le reste/rest 5. fermentation 6. coin/corner 7. גרין
- 8. fil de fer/wire 9. châtain (couleur)/brown 10. entaille, coupure/cut 11. barre, bâton/stick 12. droit (chemin)/straight
- 13. grenouille/frog 14. EFsher peut-être/perhaps 15. plomb/lead 16. quadruplés/quadruplets 17. cerise/cherry.

דער ייִדישער טעם-טעם

אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

דער ייִדישער טעם-טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש-צענטער – מעדעם-ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט אַקווילע, יצחק, מאַרי, נאַטאַליאַ, עוולין, רובי, שרון.

YIDISHER TAMTAM
Maison de la culture yiddish
Bibliothèque Medem
29 rue du Château-d'Eau
75010 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47
tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם ייִדישן טעם-טעם
www.yiddishweb.com אינפֿאָרמאַציע
פּרייז: 2,50 אַיראָס אַיראָס 2,50

ער רעקאָרדירט אַן אַלבאָם קינדערלידער מיט רות רובין⁶², און געזונגען מיט איר „טומבאַלאַיאַקע“ אויף זײַן טעלעוויזיע-פּראָגראַם (מיט וועלכן ער האָט אַנגעפֿירט אין 1965; איר קענט עס געפֿינען אויף „יו־טיוב“). די קלעזמאַטיקס האָבן איבערגעזעצט פֿון ענגליש אויף ייִדיש זײַנס אַן אַלט ליד „קושן זיסער ווי וויין“.

איך אַליין האָב אים געזען צום ערשטן מאָל ווען איך בין אַלט געווען 14 יאָר. איך בין גלייך פֿאַרכאַפט⁶³ געוואָרן, געגאַנגען אויף די קאַנצערטן, געקויפֿט די פּלאַטעס, זיי געשפּילט אַן אויפֿהער⁶⁴. מײַן באַבע, וואָס האָט געווינט מיט אונז אין ניו־יאָרק, האָט אויך שטאַרק לייב געקראָגן זײַנע לידער. זײַן נאָמען האָט זי זיך אָבער ניט געקענט אַזוי גוט דערמאַנען, האָט זי אים אַ ביסל „פֿאַרהיימישט“⁶⁵ און אים גערופֿן „פּיט סיגל“⁶⁶. „שפּיל דיין פּיט סיגל“, פֿלעגט זי זאָגן אויף ייִדיש, „ער זינגט טאַקע זייער שייין“. איז ער פֿאַריידישט געוואָרן, און פֿאַרטיק! זאָל ער האָבן אַ ליכטיקן גן-עדן⁶⁷.

54. scène/stage 55. épaules/shoulders 56. ville/city 57. KIMA't presque/practically 58. relations 59. prononcé/pronounced 60. AKHU'ts à part/aside from 61. HINE MA TOV (Ps. 133 : 1) "Ah, qu'il est bon..."/"Behold how good..." 62. rus Ruth Rubin 63. captivée/captivated 64. sans cesse/continuously 65. rendu plus familier/made it "homier" 66. "Pete Siegel" 67. ... GAN-EYDN paix à son âme/may he rest in peace.